

Beschrijving aanpak stikstof Noord-Holland

(versie 19/8/2022)

Leeswijzer

Dit document geeft een samenvattend en actueel overzicht van actueel beleid en maatregelen van het Rijk en de provincie Noord-Holland. Het stuk bevat geen nieuwe inhoud of beleid, maar is een compilatie van bestaand beleid en bestuurlijk vastgestelde documenten. Dit document zal met regelmaat worden geactualiseerd.

1. Inleiding

Het college van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland heeft een stikstofstrategie vastgesteld die kan worden samengevat met het adagium: 'twee doelstellingen, twee sporen'. Deze strategie is beschreven in de brief aan Provincie Staten van Noord-Holland van 23 maart 2021.¹ De twee doelstellingen zijn natuurherstel en economische ontwikkeling. De twee sporen zijn een provinciebrede- en gebiedsgerichte aanpak.

Op 1 juli 2021 is ook de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn) in werking getreden. Krachtens de Wsn wordt inmiddels uitvoering gegeven aan de (landelijke) structurele aanpak stikstof (inclusief een verplichting voor Gedeputeerde Staten om voor juli 2023 een provinciaal gebiedsplan op te stellen ter uitwerking van de landelijk vereiste depositiereductie).

2. Stikstofreductie

2.1 Doelstellingen per gebied

In de Wsn zijn stikstofreductiedoelstellingen verwoord en vervolgens opgenomen in de Wet natuurbescherming (Wnb): landelijk moet vóór 2025 tenminste 40% van de hectares met voor stikstof gevoelige habitats (leefomgevingen) in Natura 2000-gebieden onder de kritische depositiewaarde (hierna: KDW) worden gebracht. Voor 2030 geldt dit voor tenminste 50% van de hectares en voor 2035 voor tenminste 74%. Deze doelen worden de "Omgevingswaarde" genoemd. Op 17 mei 2021 heeft het college met "Voordracht 18-2021" van Provinciale Staten de doelstellingen per Natura 2000-gebied

¹ <https://api1.ibabs.eu/publicdownload.aspx?site=noordholland&id=1100327413>

in onze provincie vastgesteld.² Provincie Noord-Holland neemt daarmee de wettelijk vastgelegde doelen over per Natura 2000-gebied.

Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten hebben uitgesproken dat het behalen van de doelen niet alleen op het conto van de provincie en haar inwoners geschoven kan worden. In de “Voordracht 18-2021” staat per Natura 2000-gebied gespecificeerd waar de depositie op de gebieden vandaan komt. Voor een aantal kustgebieden geldt dat meer dan de helft van de depositie afkomstig is uit sectoren buiten de provincie (bijvoorbeeld sector “Buitenland” en “Scheepvaart”) dan wel in een meetcorrectie zit (voorheen gelabeld als “Ammoniak van zee”). De depositie uit de andere sectoren (zoals sector “Landbouw” of “Industrie”) is afkomstig van bronnen binnen de provincie én van bronnen uit de rest van Nederland. Maatregelen moeten dus op meerdere niveaus genomen worden.

Het kabinet heeft in het Coalitieakkoord besloten de doelstelling naar voren te halen, van 2035 naar 2030. Om de aangescherpte doelstelling (74% onder de KDW) te realiseren heeft het kabinet Rutte IV een vervolgaanpak aangekondigd. Deze vervolgaanpak richt zich op stikstof, natuur (o.a. Vogel- en Habitatrichtlijn doelen), water (Kaderrichtlijn Water), bodem en klimaat. Hiervoor is een transitiefonds aangekondigd waarin tot 2035 cumulatief € 25 miljard beschikbaar komt, waarvan € 20 miljard tot 2030.

2.2 Maatregelen

Om streefwaardes te realiseren worden er op vijf niveaus maatregelen genomen:

1. Autonome ontwikkeling, w.o. in werking zijnde regelgeving voor bijvoorbeeld Schone Lucht Akkoord en klimaatakkoord;
2. Bronmaatregelen van het Rijk, zoals gespecificeerd in de Wsn;
3. Bronmaatregelen van andere provincies;
4. Provinciebrede aanpak NH;
5. Gebiedsgerichte aanpak NH.

Het RIVM en IPO voeren samen stikstofanalyses uit om de effecten van bovenstaande pakketten op de stikstofdepositie in te schatten. Voor de autonome ontwikkeling (1) zijn met de jaarlijkse actualisatie van AERIUS Monitor nieuwe schattingen beschikbaar. Dit betreft een daling van stikstofdepositie ongeveer 120 mol per hectare per jaar op onze stikstofgevoelige natuur in Natura 2000-gebied.³ Schattingen voor (3), (4) en (5) komen beschikbaar bij het vaststellen van de gebiedsplannen van de provincies (voor juli 2023).

Ad 2. Bronmaatregelen van het Rijk

Het Rijk neemt een aantal maatregelen zoals beschreven in hoofdstuk 4 van deze contourennota programma stikstofreductie en natuurverbetering <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/07/16/contourennota-programma-stikstofreductie-en-natuurverbetering>. Hieronder geven wij per maatregel aan of wij voor Natura 2000-gebieden in Noord-Holland wel, weinig of niet effect verwachten.

- Industrie: maatwerk piekbelasters

² <https://api1.ibabs.eu/publicdownload.aspx?site=noordholland&id=1100340484>

³ [Analyse stikstofbronmaatregelen | PBL Planbureau voor de Leefomgeving](#)

- ➔ De conclusie van het Rijk is dat er voor de oorspronkelijke opzet zeer waarschijnlijk geen interesse is vanuit de industrie. Een alternatief is in ontwikkeling.
- Industrie: verkenning aanpassing Best Beschikbare Technieken (BBT) en uitvoering Schone Lucht Akkoord. Met bestaande beleidsmaatregelen verwacht het PBL een verdere reductie van de stikstofuitstoot van 27%
 - ➔ Nog in ontwikkeling en in uitvoering.
- Landbouw: sanering varkenshouderijen
 - ➔ Provincie Noord-Holland kent een heel kleine varkenshouderijsector. De maatregel heeft dus weinig invloed op de Noord-Hollandse Natura 2000-gebieden. Door onderbesteding van deze maatregel, kwam er 20 miljoen euro extra beschikbaar voor o.a. maatregelen voor walstroom.
- Landbouw: gerichte opkoop piekbelasters rond Natura 2000-gebieden (MGA2)
 - ➔ Deze regeling is in voorbereiding. In Noord-Holland zijn er 187 agrarische bedrijven die in aanmerking komen voor deze regeling. Naar ons inschatting kunnen we tussen 10 en 20 bedrijven aankopen met deze regeling. We hebben 8 aanvragen over de maatregel gekregen (stand juni 2022), maar we kunnen ze op dit moment niet toetsen omdat we nog geen toegang hebben tot het rekeningtool AERIUS Aankoopcalculator, en de locaties van de 187 bedrijven nog niet hebben ontvangen van LNV.
- Landbouw: landelijke beëindigingsregeling veehouderijen
 - ➔ Deze is in voorbereiding. Echter, we verwachten dat Noord-Hollandse bedrijven hiervoor niet in aanmerking komen, omdat de drempelwaarde van tenminste 2 mol/ ha/ jaar hoog is. De Noord-Hollandse veeteelt is grotendeels grondgebonden en extensiever in vergelijking met andere provincies.
- Landbouw: Coaching voor emissiearme bedrijfsvoering
 - ➔ Door managementmaatregelen zoals verhoging weidegang, veranderde voeding (reductie RUW eiwitgehalte), en aangepaste bemesting (verdunnen, weersomstandigheden) kunnen veldemissies om tenminste 10% worden gereduceerd. Door bedrijfscoaching zal kennis over deze maatregelen vanaf eind dit jaar worden verspreid. Echter, deze reducties kunnen momenteel niet als sector-bijdrage worden geregistreerd en komen alleen als achtergronddepositie in AERIUS terug.
- Landbouw: Subsidie voor emissiearme bedrijfsvoering
 - ➔ Eind dit jaar wordt een subsidie voor twee niet-productieve fysieke investeringen opengesteld: Hemelwateropvang ter mestverdunding met water, en vernevelingsinstallaties inclusieve mestrobot. Verdunnen van mest met water brengt 20% - 30% reductie van ammoniakemissies tijdens de bemesting. Verneveling van water in stal in combinatie met mestrobots reduceert stalemissies om 15% - 20%. Voorkeur wordt gegeven aan installaties die ook effectieve micro-organismen kunnen vernevelen. De reducties van mestverdunding en verneveling komen in de achtergronddepositie terecht.
- Landbouw: Stimuleringsregeling emissiearme bedrijfsvoering
 - ➔ Het doel van de provincie Noord-Holland is natuur-inclusieve landbouw (NIL2) als standaard tot 2030. Dit vereist een veranderde bedrijfsvoering die momenteel helaas nog niet voldoende wordt vergoed. Samen met ketenorganisaties verkennen we daarom opties voor een stimuleringsregeling, in aanvulling op de komende ecoregelingen. Deze maatregel is nog in ontwikkeling
- Landbouw: stalmaatregelen
 - ➔ Deze maatregel wordt nog uitgewerkt.
- Landbouw: omschakelprogramma
 - ➔ Deze maatregel wordt nog in uitgewerkt. De openstelling van het omschakelprogramma is in 2022 en 2023 voorzien. Op dit moment loopt er een pilot investeringsfonds waarvoor circa 35 bedrijven zich kunnen aanmelden.
- Landbouw: Onderzoek structureel aanpak mestvergiftiging en –verwardering

- ➔ Door vergisting van mest kunnen ammoniak en methaanemissies om 10% worden reduceert, afhankelijk van samenstelling en opslag (-tijd) van de mest. Het digestaat kan verder worden verwerkt tot kunstmest met meststrippers, of tot organische korrels. De provincie Noord-Holland gaat onderzoek in opdracht geven om business-cases en reductiepotentieel voor de extensieve en grondgebonden veehouderij in Noord-Holland te toetsen. Deze maatregel wordt nog uitgewerkt.
- Mobiliteit & bouw: retrofit binnenvaart
 - ➔ Deze maatregel is in uitvoering. Effecten in de zin van concrete reductie zijn op dit moment nog niet te melden.
- Mobiliteit & bouw: elektrisch taxiën luchtvaart
 - ➔ Deze maatregel is nog in ontwikkeling.
- Mobiliteit & bouw: gerichte handhaving Ad Blue
 - ➔ Deze maatregel is nog in ontwikkeling.
- Mobiliteit & bouw: walstroom zeevaart
 - ➔ Maatregel die wel goed toepasbaar is in Noord-Holland. Met walstroom hoeft een aangemeerd schip geen generator te gebruiken voor het opwekken van stroom. Stikstofuitstoot van een generator valt daarmee weg.
- Mobiliteit & bouw: pilot verduurzaming bouw
 - ➔ Maatregel die wel goed toepasbaar is in Noord-Holland.
- Mobiliteit & bouw: maatregelen bouw
 - ➔ Maatregel die wel goed toepasbaar is in Noord-Holland.

Ad 4. Provinciebrede aanpak

- In het advies van het Adviescollege Stikstofproblematiek⁴ getiteld 'Niet alles kan' wordt het ruimtelijk beleid als een belangrijk instrument om stikstofuitstoot terug te brengen beschouwd, bijvoorbeeld door voorwaarden te scheppen voor noodzakelijk transitie. Wanneer bestaande ruimtelijke instrumenten in de Omgevingsverordening ingezet kunnen worden om dit te bewerkstelligen wordt dit gedaan door de provincie Noord-Holland.
- Ten aanzien van woningbouwknelpunten in de regio-Zaanstad neemt de provincie Noord-Holland deel aan een door de gemeente en het ministerie van Binnenlandse Zaken geïnitieerde aanpak voor de regio-Zaanstad, welke samenhangt met de gebiedsgerichte aanpak stikstof. Daarnaast wordt het gebruik van schonere machines en logistiek en de aanpak van bedrijven, die veel stikstof uitstoten ten gunste van woningbouwprojecten verkend. Gezien de zeer beperkte bijdrage van woningbouw aan de stikstofproblematiek en de grote urgentie die bestaat om woningen te bouwen geeft de provincie Noord-Holland in 2021 de hoogste prioriteit aan maatregelen, die ervoor zorgen dat er meer woningen gebouwd kunnen worden. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van de in opdracht van de provincie Noord-Holland opgestelde "Handreiking stikstofvrije woningbouw"⁵ van november 2020.
- De provincies Noord-Holland en Flevoland geven samen vorm aan het Regionaal Mobiliteitsprogramma (hierna: RMP). De basis hiervoor ligt in de ambitie om de CO₂-uitstoot te reduceren. In het RMP, dat ook in de provinciale Verkeer- en Vervoerberaden is besproken, staan beoogde maatregelen, waarvan een deel ook een positief effect heeft op de stikstofuitstoot uit wegverkeer. Te denken valt aan maatregelen die leiden tot minder vervoerskilometers, schonere en zuiniger voertuigen en aanpassingen aan het asfalt voor zuiniger rijden. Het exacte effect van het RMP op de stikstofneerslag wordt op dit moment

⁴ [https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2019/09/25/eerste-advies-adviescollege-stikstofproblematiek/Niet alles kan Eerste advies Adviescollege Stikstofproblematiek.pdf](https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2019/09/25/eerste-advies-adviescollege-stikstofproblematiek/Niet%20alles%20kan%20Eerste%20advies%20Adviescollege%20Stikstofproblematiek.pdf)

⁵ [https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Projecten/Stikstof en Natura 2000/Woningbouw/Downloads/Handreiking Stikstofvrij Bouwen.org](https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Projecten/Stikstof%20en%20Natura%202000/Woningbouw/Downloads/Handreiking%20Stikstofvrij%20Bouwen.org)

berekend. Wanneer het RMP zijn minimale doel haalt van een 22% CO₂-reductie (van 5,4 megaton naar 4,2 megaton) betekent dit een daling van grofweg 1 -2% op de totale stikstofneerslagneerslag in de natuurgebieden (circa 10 tot 30 mol per hectare per jaar).

- Uit het rapport “Snelheidsverlaging N-wegen Noord-Holland, effect op stikstofdepositie en verkeersveiligheid” van 13 mei 2020, dat in opdracht van de provincie Noord-Holland door Antea Group is opgesteld blijkt dat voor een aantal gebieden kansen bestaan.⁶ Uitvoeren planstudiefase voor vijf wegen als vervolg op eerder onderzoek t.a.v. stikstofreductie door snelheidsverlaging op provinciale wegen. Na de planstudiefase worden de betreffende wegvakken opgenomen in het provinciaal meerjarenplan infrastructuur (PMI).
- Wij werken samen met Port of Amsterdam naar een emissievrije haven ook ten behoeve van stikstof (Green deal scheepvaart). Doelstelling is in 2025 emissievrij te zijn.
De provincie realiseert het Natuurnetwerk Nederland (https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Natuurversterking_Stikstof/Natuurnetwerk_Nederland_NN). Dit is een landelijk netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden met elkaar en met het omringende agrarisch gebied. Bij het verwerven en inrichten van natuur, neemt de stikstofemissie af. Wij zijn in gesprek met agrarische bedrijven om hun bedrijfsvoering af te stemmen op de natuurbestemming en als dat niet mogelijk is om te verplaatsen of te beëindigen. Hiervoor zijn provinciale instrumenten beschikbaar, namelijk : subsidieregelingen voor aankoop, verplaatsing of beëindiging van bedrijven, functiewijziging van grond dat agrarisch in gebruik is naar natuur, ontpachten en natuurbeheer. Deze instrumenten bestaan reeds en worden voortgezet.
- Ophogen grondwaterstand in veenweidegebieden door o.a. peilverhoging en diverse vormen van waterinfiltratiesystemen (WIS). Daarbij wordt het principe toegepast: Hoger peil als het kan, lager als het moet. Hiermee wordt inklinken van de bodem en uitstoot van broeikasgassen verminderd. Verhoging van grondwaterstand betekent verdere extensivering van veehouderij op deze percelen. (Bron: regionale veenweidestrategie <https://noordholland.bestuurlijkeinformatie.nl/Agenda/Document/35d3a370-d16c-40c8-b02a-a0e86848bba6?documentId=feb783f3-56ee-4cf9-8b5c-ee6e4cc781bb&agendaltemId=06c70d59-4f35-4c40-bd6e-1fe31d8b7ac3>)
- Tenslotte is de provincie Noord-Holland met de agrarische sector in gesprek over welke er kansen en ontwikkelingsmogelijkheden in de provincie te bieden zijn. Hiertoe laat de provincie Noord-Holland een Agrarische Kaart Noord-Holland opstellen, naar analogie van de Agrarische Kaart Nederland: een systematiek waarbij gebieden worden aangewezen waar de functie landbouw centraal staat. Het doel is om de kaart eind 2023, met de start van het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) klaar te hebben. Ook de Voedselvisie bevat een strategie die de transitie van de hele keten in de agrarisch sector (dus niet alleen producerende bedrijven) naar natuur-inclusieve landbouw (NIL) voorziet. NIL is een manier van landbouw, die in plaats van techniek oplossingen ecosysteemfuncties benut en ondersteunt (bijv. gewasbescherming en mest). Dit is een integrale aanpak naar regeneratieve landbouw, waar stikstof een onderdeel van is. Ook wordt op die manier zoveel mogelijk geanticipeerd op verdere milieuregeling uit Europa in het kader van de Europese Green Deal.
- Het bevorderen van maatregelen bij havens en industriële bedrijven is een taak van de Rijksoverheid en de havens en bedrijven. Hierbij is de wettelijk voorgeschreven verplichting om gebruik te maken van de ‘best beschikbare techniek’ (hierna: BBT). In het kader van het Klimaatakkoord staat deze sector ook voor de opgave om de CO₂-uitstoot te reduceren met als gevolg ook vermindering van NO_x uitstoot. Het Planbureau voor de Leefomgeving

⁶ [https://www.noord-](https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Projecten/Stikstof_en_Natura_2000/Documenten/Rapport_effect_snelheidsverlaging_N_wegen_Noord_Holland_op_stikstofdepositie.org)

[holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Projecten/Stikstof_en_Natura_2000/Documenten/Rapport_effect_snelheidsverlaging_N_wegen_Noord_Holland_op_stikstofdepositie.org](https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Projecten/Stikstof_en_Natura_2000/Documenten/Rapport_effect_snelheidsverlaging_N_wegen_Noord_Holland_op_stikstofdepositie.org)

verwacht, met de bestaande beleidsmaatregelen, in de sector industrie en energie een verdere reductie van stikstofuitstoot met 27% tot 2030 ten opzichte van 2018. Naast de verplichte BBT-aankpak heeft het Rijk een uitgebreid instrumentarium beschikbaar voor CO₂-reductie en verduurzaming. Het Rijk onderzoekt met de havens en industrie welke extra maatregelen, zogenaamde BBT-plus-maatregelen, mogelijk zijn en welke financiële middelen daar tegenover kunnen staan.

- De provincie Noord-Holland:
 - sluit voor de aankpak in de sector havens & industrie aan bij de maatregelen vanuit milieuwetgeving, energietransitie, het Klimaatakkoord en het Schone Lucht Akkoord.
 - heeft de Uitvoeringsregeling subsidie Duurzame Zeehavens vastgesteld, op basis waarvan projectfinanciering mogelijk is.
 - stimuleert innovaties binnen het midden- en kleinbedrijf (MKB), omdat deze (onder andere) een bijdrage leveren aan duurzaamheidsdoelstellingen. Zo zijn voor ondernemers zijn verschillende provinciale regelingen beschikbaar, zoals het versnellingsprogramma GO-NH voor duurzame innovaties in het MKB, Programma Investeringsgereed Innovatief MKB, de MIT-regeling, het Innovatiefonds Noord-Holland (INH) voor de financiering van vroege fase-innovaties binnen topsectoren en het Participatiefonds Duurzame Economie Noord-Holland (PDENH), een investeringsfonds voor de financiering van gevestigde duurzame bedrijven en projecten. Daarnaast wordt druk gewerkt aan de oprichting van een Regionale Ontwikkelingsmaatschappij voor Noord-Holland (ROMNH) die zich met haar fondsen gaat richten op de belangrijke transitie.

Ad 5. Gebiedsgerichte aankpak

In de strategie opgenomen in de brief aan Provinciale Staten van 23 maart 2021⁷ is opgenomen dat naast de provinciebrede aankpak ook sinds 2020 voorbereidingen zijn getroffen om ook de stikstofproblematiek mee te nemen in al lopende gebiedsprocessen zoals in de Oostelijke Vechtplassen en in Laag Holland. Daarnaast zijn nieuwe gebiedsprocessen (zoals Zuid-Kennemerland en de binnenduinrand bij Bergen-Schagen) gestart, waarbij naar verschillende opgaven wordt gekeken, zoals het verlagen van de stikstofuitstoot en het afronden van het NNN. Met de gebiedsgerichte aankpak wordt gericht op bron- en herstelmaatregelen die in, en direct grenzend aan, de Natura 2000-gebieden genomen kunnen worden. De activiteiten van de provinciebrede aankpak behoren niet tot de gebiedsgerichte aankpak, maar worden separaat hiervan opgepakt.

Sinds juni 2021 is in elk Natura 2000-gebied een gebiedsproces gestart. Afhankelijk van het gebied bevindt dit proces zich in de initiatieffase of de planvoorbereidingsfase. In de planvoorbereidingsfase formuleren de projectleiders samen met de belanghebbenden in het gebied welke bronmaatregelen er getroffen worden om de stikstofdepositie op het Natura 2000-gebied te verminderen. De gebiedsprocessen beperken zich tot het Natura 2000-gebied, de omliggende NNN en een smalle strook van bedrijven daaromheen.

Eén van de belangrijkste bronmaatregelen in de gebiedsprocessen is de NNN-realiserie. NNN-realiserie zorgt ervoor dat het agrarisch gebruik van het land direct rondom het Natura 2000-gebied verminderd wordt. De realisatie van het NNN in Noord-Holland is in principe in 2027 voorzien. Hiertoe is in september 2020 door gedeputeerde staten de Realisatiestrategie NNN vastgesteld, waarin de maatregelen zijn beschreven die genomen worden om tot een tijdige afronding van het NNN te komen.

⁷ <https://api1.ibabs.eu/publicdownload.aspx?site=noordholland&id=1100327413>

Per Natura 2000-gebied wordt een doorrekening gemaakt van het verwachte effect van de NNN-doelstelling inclusief uitvoeringsstrategie op de stikstofdepositie.

- Er is een kaart beschikbaar waarop de NNN-doelstelling ingetekend is⁸.
- *Er zijn resultaten van een beheercheck voor Westzaan, Eilandspolder en Zuid-Kennemerland zijn in oktober 2021 opgeleverd. Deze resultaten geven inzicht in welke oppervlakte aan natuur kan worden beheerd op basis van agrarisch beheer, inclusief soortbeheer en daaraan gekoppeld het aantal stuks vee (GVE) dat er minimaal nodig is om de beoogde NNN en N2000-doelen (en daarmee het landschap) van het desbetreffende gebied goed te onderhouden.*⁹

Daarnaast maken de gebiedsprocessen gebruik van de ontwikkelde instrumenten van het Rijk, waaronder de gerichte opkoopregeling voor veehouderijbedrijven. De huidige instrumenten zijn nog onvoldoende toepasbaar voor de Noord-Hollandse situatie. De provincie Noord-Holland lobbyt hiervoor bij het Rijk.

2.3 Planning en vervolg

Het pakket aan bronmaatregelen uit de provinciebrede en gebiedsgerichte aanpak zal samenkomen in het Gebiedsplan van Provincie Noord-Holland. De plannen uit de 12 gebiedsprocessen in Noord-Holland (tabel 1) worden in het Gebiedsplan Noord-Holland opgenomen. Dit Gebiedsplan wordt in meerdere cycli interprovinciaal afgestemd om te borgen dat de omgevingswaarde uit de Wsn gehaald wordt. Voor juli 2023 moeten de provincies de Gebiedsplannen opleveren, zo is bepaald in de Wsn.

Tabel 1 Status gebiedsprocessen

Projectgebied	N2000-gebieden	Opgave formulering	Plan van aanpak over afbakening opgave en werkwijze voor het betrekken van stakeholders in het gebied	Planning oplevering planvoorbereidingsfase*
Texel	Duinen en Lage Land Texel	Nog niet opgesteld	Nog niet opgesteld	Jul 2023
kust kop NH	Duinen Den Helder – Callantsoog Zwanenwater en Pettemerduin en	Gereed	Gereed, nog niet formeel vastgesteld	Jul 2023

⁸ Zie: https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Natuurnetwerk_Nederland

⁹ Boeren hebben een belangrijke rol in sommige Natura 2000-gebieden, met name in Laag Holland. Zij vervullen vaak de rol van natuurbeheerder (op percelen waar de hoofdfunctie natuur is) of als agrarisch natuurbeheerder (op percelen waar de hoofdfunctie agrarisch is). Sommige Natura 2000-doelen zijn niet haalbaar zonder enig agrarisch gebruik. Daarom zal de provincie Noord-Holland per Natura 2000-gebied bepalen welke neerslag uit agrarisch gebruik past bij een goed beheer van de gronden in het desbetreffende gebied. Dit wordt de beheercheck genoemd.

restant Noord-Kennemerland	Schoorlse Duinen Noordhollands Duinreservaat	Gereed	Gereed, nog niet formeel vastgesteld	Jul 2023
Zuid Kennemerland	Kennemerland -Zuid	Gereed	Gereed.	Jan 2025
Eilandspolder	Eilandspolder	Gereed	In concept	Jan 2025
Wormer- en Jisperveld, Kalverpolder	Wormer- en Jisperveld, Kalverpolder	In concept	Nog niet opgesteld	Jan 2025
Westzaan	Polder Westzaan	Gereed	In concept, maar nog niet vastgesteld	Jan 2025
IVOT	IVOT	In concept	Nog niet opgesteld	Jan 2025
Naardermeer, Diemerscheg en oeverlanden Vecht	Naardermeer	In concept	Aanvulling op project "schil Naardermeer"	N.v.t.
Oostelijke Vechtplassen	Oostelijke Vechtplassen	In concept	Aanvulling op Gebiedsakkoord OVP	N.v.t.

* Na het opleveren van de planvoorbereidingsfase kunnen in de gebieden de maatregelen worden uitgevoerd.

2.4 Monitoring stikstofdepositie

Veel van de informatievoorziening verloopt via het Interprovinciaal Overlegorgaan (IPO), hierin hebben alle provincies zitting en zijn de landelijke organisaties zoals het RIVM en LNV aangesloten. Het landelijk gebruikte AERIUS Monitor geeft de stikstofdepositiecijfers op N2000-gebieden weer en welk aandeel elke sector daarin heeft, zoals verkeer, scheepvaart, landbouw e.d. Het aandeel per sector wordt berekend aan o.a. de hand van emissiegegevens uit het systeem van "emissieregistratie.nl" van de overheid. Depositiegetallen in het rekenmodel van AERIUS worden gecorrigeerd door metingen in het veld. AERIUS Monitor wordt elk jaar geactualiseerd zodat de nieuwe inzichten hierin verwerkt worden. Op <https://monitor.aerius.nl/gebieden.html?voortouwnemer=noord-holland> zijn de stikstofdepositiegegevens voor Natura 2000-gebieden in Noord-Holland in te zien.

Verder wordt er veel werk verricht aan onderzoek en ontwikkeling, hierdoor wordt de monitoring verbeterd. Zo doet het RIVM onderzoek het gedeelte van de gemeten stikstofdepositie die nog niet verklaard kan worden (zogenoeten meetcorrectie). Ook wordt in verschillende werkgroepen onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van meerdere meet- en sensortechnieken van stikstofoxiden (NOx) en ammoniak (NH3). Bijvoorbeeld een onderzoek in opdracht van provincie Noord-Holland of met satellietwaarnemingen van concentraties stikstofoxiden en ammoniak in de lucht tot dan toe onbekende emissiebronnen kunnen worden gedetecteerd.

Het IPO heeft een onderzoeksagenda opgezet om de kennis, reken- en meetsystemen te verbeteren. In deze agenda worden onderwerpen opgenomen die door derden zijn aangedragen zoals de rapportage 'meer meten robuuster rekenen' van het adviescollege Meten en Berekenen Stikstof van

15 juni 2020. In de onderzoekagenda voor monitoring zijn onderwerpen benoemd zoals: uitbreiding meetnet, satellietdata en biomonitoring, en meten met stikstofsensoren.

3. Natuurherstel

3.1 Natuurherstelmaatregelen

Om onze natuurdoelen te kunnen halen zijn, in aanvulling op het reguliere natuurbeheer en het reduceren van stikstofdepositie, ecologische herstelmaatregelen essentieel. Voorbeelden van herstelmaatregelen zijn:

- Herstel waterhuishouding, zoals verhoging grondwaterpeil;
- Afvoer stikstofrijk materiaal door te plaggen;
- Verhogen natuurlijke dynamiek van duinen door het graven van stuifkuilen of verwijderen van bos.

Voor alle habitattypen en leefgebieden in de Natura 2000-gebieden zijn herstelmaatregelen uitgewerkt op basis van de daarvoor beschikbare herstelstrategieën. Om na te gaan of dat ook werkelijk zo uitpakt wordt jaarlijks de uitvoering van de herstelmaatregelen gemonitord en in beeld gebracht in landelijke rapportages (zie <https://www.bij12.nl/onderwerpen/stikstof-en-natura2000/monitoring/>). De herstelmaatregelen staan in Natura 2000-beheerplannen en de gebiedsanalyses die hiervoor zijn opgesteld:

- Gebiedsanalyses van Natura 2000-gebieden in Noord-Holland zijn hier in te zien <https://www.natura2000.nl/gebieden/noord-holland>.
- Beheerplannen van N2000-gebieden in Noord-Holland zijn hier in te zien [https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Natuurversterking Stikstof/Natura 2000 beheerplannen](https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Natuurversterking%20Stikstof/Natura%202000%20beheerplannen).

Gebiedsanalyses zijn opgesteld ten tijde van het voormalige programma aanpak stikstof (PAS). De gebiedsanalyses zijn goede, inhoudelijke achtergronddocument bij het gebied, met name voor de informatie over de systeemanalyse van het gebied en de locaties van herstelmaatregelen. Het PAS bestaat niet meer, waardoor een aantal onderdelen van de gebiedsanalyses niet meer geldig (ontwikkeldruimte) of niet meer correct (planning van de maatregelen bijvoorbeeld) is. Ondertussen zijn in het grootste deel van in deze documenten beschreven herstelmaatregelen uitgevoerd. Wat betreft de stikstofgevoelige N2000-gebieden in Noord-Holland zijn de beheerplannen reeds geëvalueerd voor:

- Duinen en Lage Land Texel
[https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Natuurversterking Stikstof/Natura 2000 beheerplannen/Beheerplannen/Rapport evaluatie Natura 2000 beheerplan Duinen en Lage Land Texel.pdf](https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Natuurversterking%20Stikstof/Natura%202000%20beheerplannen/Beheerplannen/Rapport%20evaluatie%20Natura%202000%20beheerplan%20Duinen%20en%20Lage%20Land%20Texel.pdf)
- Eilandspolder
[https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Natuurversterking Stikstof/Natura 2000 beheerplannen/Beheerplannen/Evaluatie Natura 2000 beheerplan Eilandspolder.org](https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Natuurversterking%20Stikstof/Natura%202000%20beheerplannen/Beheerplannen/Evaluatie%20Natura%202000%20beheerplan%20Eilandspolder.org)
- Westzaan
[https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Natuurversterking Stikstof/Natura 2000 beheerplannen/Beheerplannen/NL21 648800269 9989 Polder Westzaan.org](https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Natuurversterking%20Stikstof/Natura%202000%20beheerplannen/Beheerplannen/NL21_648800269_9989_Polder%20Westzaan.org)
- Wormer- Jisperveld & Kalverpolder

¹⁰ <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2020/06/15/meer-meten-robuster-rekenen/bijlage-adviescollege-meten-en-berekenen-stikstof.pdf>

[https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Natuurversterking Stikstof/Natura 2000 beheerplannen/Beheerplannen/Evaluatie Natura 20000 beheerplan Wormer en Jisperveld en Kalverpol der.org](https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Natuurversterking%20Stikstof/Natura%2000%20beheerplannen/Beheerplannen/Evaluatie%20Natura%20000%20beheerplan%20Wormer%20en%20Jisperveld%20en%20Kalverpol%20der.org)

- Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske

[https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Natuurversterking Stikstof/Natura 2000 beheerplannen/Beheerplannen/Vastgesteld Natura 2000 beheerplan Ilperveld Varkensland Oostzanerveld Twiske 2016 2022.pdf](https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Natuurversterking%20Stikstof/Natura%2000%20beheerplannen/Beheerplannen/Vastgesteld%20Natura%2000%20beheerplan%20Ilperveld%20Varkensland%20Oostzanerveld%20Twiske%202016%202022.pdf)

De financiering van herstelmaatregelen is in het natuurpact¹¹ geregeld. Het eerste programma (ca 34 mln. euro) is eind 2021 afgelopen. Er komt een nieuw programma dat loopt van 2022-2027 en circa 31 mln. euro omvat. Aangezien de kwaliteit van de natuur nog onvoldoende is, hebben Rijk en Provincies onder de noemer Programma Natuur^{12,13} in 2020 aanvullende afspraken gemaakt voor verder herstel van de natuur. Doel is het herstel van stikstofgevoelige Natura 2000-natuur vóór 2030. Het programma bestaat uit bron- en herstelmaatregelen. De herstelmaatregelen worden gefinancierd in 2 fasen. Voor de eerste fase (verplichting t/m eind 2023) is financiering beschikbaar gesteld via een Rijksregeling (SPUK)¹⁴. De provincie Noord-Holland heeft voor circa 42 mln. aan gebiedsgerichte maatregelen aangevraagd en ontvangen in 2021.

Programma Natuur Fase 2 zal vanaf 2024 starten. Er komt dan nog meer geld vrij waarmee maatregelen aangevraagd kunnen worden. Deze maatregelen moeten in samenhang met de brongerichte maatregelen onderbouwd worden en zijn primair gericht op systeemherstel (bijv. hydrologische maatregelen) en de versterking van de overgangszones rond de Natura 2000- gebieden. Op basis van bestaande wetenschappelijke kennis en verwachte ontwikkelingen (waterwinning, klimaataanpassingen watersysteem) worden doelen geformuleerd waarmee in de gebieden met de gebiedspartijen goede maatregelen worden uitgewerkt. Hierin wordt ook de samenhang met andere relevante doelen gezocht, zoals het tegengaan van bodemdaling, de afronding van NNN en de transitie naar een natuurinclusieve landbouw. Het Planbureau voor de Leefomgeving verwacht een extra positief effect op het Natura 2000-doelbereik van 5–7 procent in 2030 als gevolg van uitvoering van het Programma Natuur¹⁵.

In het kader van de stikstofaanpak heeft Het Rijk (naast het Programma Natuur) in 2021 ook een regeling (Versneld Natuurherstel) opengesteld waarbij subsidie van natuurherstelmaatregelen mogelijk is voor terreinbeheerders voor natuurherstel en -verbetering ten behoeve van het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen.¹⁶ De eerste tranche is nu gesloten en hiermee is landelijk circa 80 miljoen euro gemoeid. De tweede tranche is in voorbereiding.

¹¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brieven/2013/09/18/natuurpact-ontwikkeling-en-beheer-van-natuur-in-nederland>

¹² <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2020/07/10/hoofdpijnen-programma-natuur/bijlage-hoofdpijnen-programma-natuur.pdf>

¹³ <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2020/07/10/kamerbrief-over-gezamenlijk-programma-natuur/kamerbrief-over-gezamenlijk-programma-natuur.pdf>

¹⁴ https://deeplinking.kluwer.nl/outbound?type=Stcrt&year=2021&nr=21454&_ga=2.189736879.580259644.1627028478-205321575.1627028478

¹⁵ [REDACTED] en [REDACTED]. 2020. LERENDE EVALUATIE VAN HET NATUURPACT 2020 Gezamenlijk de puzzel leggen voor natuur, economie en maatschappij. PBL-publicatienummer: 3852. PBL (Den Haag) en WUR (Wageningen). www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2020-lerende-evaluatie-van-het-natuurpact-2020-tweede-rapportage-3852.pdf. Onder 'doelbereik' verstaan we dat de benodigde ruimte-, milieu- en watercondities geschikt zijn voor het duurzaam voortbestaan van VHR-soorten. Het gaat hier niet om het effect op de soorten zelf, dit treedt vaak pas enkele tot vele jaren later op.

¹⁶ www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/versneld-natuurherstel

Aanpassingen in de maatregelenpakketten verloopt via de programma's Natuurpact en Programma natuur, en de uitwerking van de Beheerplannen voor elk Natura 2000 gebied. Deze beheerplannen geven een integraal beeld van een Natura 2000-gebied en benoemen verschillende drukfactoren en geven aanwijzingen welke systeemverbeteringen er in een gebied mogelijk en nodig zijn. Voor een aantal gebieden zijn inmiddels ook evaluaties van de eerste generatie beheerplannen beschikbaar.¹⁷ De evaluaties leiden hetzij tot voortzetting van de bestaande beheerplannen en maatregelenpakketten, hetzij tot een nieuw beheerplan met een nieuwe set herstelmaatregelen, aangepast aan de nieuwe situatie of doelstellingen voor het gebied.

De provincie Noord-Holland zet zich als beleidsverantwoordelijke voor natuur voor méér in dan bovengenoemde herstelmaatregelen. Het Masterplan Biodiversiteit¹⁸ geeft het overzicht van alle activiteiten op dit gebied. Zo werkt de provincie onder meer aan de afronding van het Natuurnetwerk Nederland voor 2027¹⁹, voeren we het actieplan weidevogels uit en beschermen we kwetsbare soorten waarvoor Noord-Holland van groot belang is. Deze plannen en projecten dragen ook bij aan de bescherming van de Europese habitats en soorten die in het Natura 2000 beleid speciale aandacht nodig hebben. Dit is binnen en buiten Natura 2000-gebieden. Zo zal een vogelsoort als de purperreiger ook zijn voedsel buiten het Natura 2000-gebied halen waar zij broedt (zoals het Naardermeer) en komt een bijzonder habitattype als veenmosrietland ook voor buiten de Natura 2000- gebieden in Laag Holland. Ook werken we aan de implementatie van de Agenda natuurinclusief, waarvan de contourenschets in maart 2022 aan de Tweede kamer is aangeboden. Doelstelling van deze agenda is om de natuurkwaliteit ook buiten de natuurgebieden te verbeteren.

3.2 Monitoring natuurkwaliteit

De kwaliteit van de habitattypen kan bepaald worden op basis van een aantal informatiebronnen, die gezamenlijk een beeld geven van de kwaliteit:

- De vegetatiekwaliteit, dit overzicht wordt elke 12 jaar ge-update. Er is gekozen voor deze frequentie, omdat planten en dieren in het algemeen, en vegetaties in het bijzonder in de regel langzaam reageren op veranderingen in abiotische omstandigheden, zoals stikstofreductie. Sommige soorten reageren sneller en kunnen dienen als indicator waarmee in beeld gebracht kan worden of de gewenste natuurlijke processen als gevolg van genomen maatregelen gestart zijn. Tussen de vegetatiekarteringen in worden die soorten consequent gemonitord. Daarmee wordt bekeken of in een gebied de juiste en voldoende maatregelen getroffen zijn. Voor veel gebieden stamt de habitatkaart uit 2013, daarmee staat een nieuwe habitatkaart 'op de rol'. Zo kan vervolgens bepaald worden in hoeverre progressie is gemaakt met betrekking tot de doelstellingen in oppervlakte van habitattypen.
- Sommige soorten flora & fauna zijn typisch voor een goede kwaliteit habitattype; er is informatie over het voorkomen van deze soorten in Natura 2000-gebieden beschikbaar in de nationale databank flora & fauna (deels afkomstig van monitoringsprogramma's waar provincie direct bij betrokken is).
- Informatie over abiotische factoren, structuur en functie, drukfactoren en toekomstperspectief per habitattype en Natura 2000- gebied wordt bijeengebracht door de provincie in het kader van het project Lokaal Doelbereik. Deze informatie is namelijk ook indicatief voor de (potentiële) kwaliteit van een habitattype. In interprovinciaal overleg wordt nader uitgewerkt hoe deze data geanalyseerd en gewogen kan worden in beoordeling van natuurkwaliteit. Hiertoe werkt de

¹⁷ https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Projecten/Stikstof_en_Natura_2000/Natura_2000_beheerplannen

¹⁸ https://www.noord-holland.nl/Actueel/Archief/2020/December_2020/Grote_investering_in_Noord_Hollandse_biodiversiteit/Masterplan_Biodiversiteit.org

¹⁹ www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Natuurnetwerk_Nederland

provincie Noord-Holland methodieken uit voor een pilot-gebied (Natura-2000 gebied Naardermeer), waarna ze toegepast kunnen worden in andere Natura 2000-gebieden.

De meest recente landelijke rapportages van natuur zijn te vinden op <https://www.bij12.nl/onderwerpen/stikstof-en-natura2000/monitoring/>.

Naast habitattypen zijn er habitat- en vogelrichtlijnsoorten met stikstofgevoelig leefgebied. In de beheerplannen en gebiedsanalyses van Natura 2000-gebieden wordt aangegeven of dit het geval is. Populatiegegevens van Vogelrichtlijn- soorten zijn per Natura 2000-gebied beschikbaar en veelal van goede kwaliteit. Populatiegegevens van Habitatrichtlijn-soorten zijn per gebied minder goed beschikbaar, maar er is wel een meetnet dat voor een flink aantal habitatrichtlijn-soorten betrouwbare trends geeft op provincie-niveau. Er zijn tevens (en vooralsnog éénmalig) kaarten van het stikstofgevoelige leefgebied van stikstofgevoelige Vogel- en Habitatrichtlijnsoorten gemaakt. In overleg met de andere voortouwnemers denken wij na over manieren verbetering van monitoring van stikstofgevoelig leefgebied.